

**Συγκριτική μελέτη της εξέλιξης του ελληνικού
Τύπου στο ελληνικό κράτος κατά τον 19^ο αι. και
τις αρχές του 20^{ου} αι. και της συνολικής εξέλιξης
του ευρωπαϊκού Τύπου την ίδια περίοδο.**

Γιώργος Μπουσούτας – Θανάσουλας

2020

Συγκριτική μελέτη της εξέλιξης του ελληνικού Τύπου στο ελληνικό κράτος κατά τον 19^ο αι. και τις αρχές του 20^{ου} αι. (έως το 1922) και της συνολικής εξέλιξης του ευρωπαϊκού Τύπου την ίδια περίοδο.

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο	
Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΤΥΠΟΥ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο	
Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο	
ΤΑ ΚΟΙΝΑ ΣΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ	19
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	22
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	24

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εξέλιξη του Τύπου στην Δυτική Ευρώπη τον 19^ο αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} συντελείται με διαφορετικού ρυθμούς σε κάθε κράτος. Επηρεάζεται από την ανάπτυξη της Δημοκρατίας και τις εξελίξεις στην λειτουργία του, τόσο σε τεχνικό επίπεδο, με την χρήση νέων τεχνικών στην εκτύπωσή, όσο και από τις νέες μεθόδους στη συλλογή ειδήσεων, στην οικονομική ανεξαρτησία του και στη διακίνησή των εφημερίδων. Η αρχή της προόδου πραγ-

ματοποιήθηκε στο τέλος του προηγούμενου αιώνα, όταν τον Ιανουάριο του 1785 ιδρύθηκε στο Λονδίνο, από τον John Walter (1738 – 1812), που ήταν ο πρώτος επιχειρηματίας που ασχολήθηκε με τον Τύπο, η ε-

φημερίδα *Daily Universal Register* που τον Ιανουάριο του 1788 μετονομάστηκε σε *Times*.¹

Οι αλλαγές γίνονται αισθητές και στα περιφερειακά εθνικά – κράτη. Η ανάπτυξη της οικονομίας, με τις αποικίες και το εμπόριο, και οι κοινωνικές αλλαγές, δημιουργούν ευνοϊκές συνθήκες ώστε και άλλες χώρες να μεταβάλλουν τις θεσμικές διαδικασίες τους και να απολαμβάνουν νέες συνθήκες διακυβέρνησης. Στον κοινωνικό αυτόν μετασχηματισμό σημαντικός είναι ο ρόλος του Τύπου.

¹ Jeanneney J-N, (2010), *Η ιστορία των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης – Από την εμφάνισή τους ως τις μέρες μας*, Παπαδήμα, σ. 106-107.

Κύρια σημεία του μετασχηματισμού είναι οι οικονομικές αλλαγές που εδραιώνουν το καπιταλιστικό σύστημα, οι πολιτικές αλλαγές που καθιερώνουν τα έθνη – κράτη και την αστική δημοκρατία και ο πόλεμος, μαζί με την προετοιμασία για αυτόν, που δίνει μεγαλύτερη δύναμη στην κεντρική εξουσία διεκδικώντας για τον εαυτό της το μονοπώλιο της νόμιμης βίας.²

Παρατηρείται επίσης την ίδια περίοδο ένας πολιτιστικός μετασχηματισμός, στον οποίο επίσης αναμιγνύεται ο Τύπος. Λόγω της ανάπτυξης των τεχνικών που σχετίζονται με την τυπογραφία, την ηλεκτρική μετάδοση της πληροφορίας, και την διακίνηση των εντύπων, δημιουργούνται αλλαγές που έχουν ονομαστεί «μεσοποίηση του πολιτισμού» οι οποίες είχαν θεσμικές βάσεις που μετέβαλαν και επέκτειναν τις δραστηριότητες των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ).³

Στην μελέτη μας θα προσεγγίσουμε όλες αυτές τις αλλαγές και βελτιστοποιήσεις στον Τύπο που πραγματοποιήθηκαν στην Ευρώπη και στην Ελλάδα τον 19^ο αιώνα και στις αρχές του 20^{ου}. Αρχικά θα τις εντοπίσουμε στην Δυτική Ευρώπη και θα περιγράψουμε τον τρόπο που επηρέασαν την εξέλιξη του Τύπου. Κατόπιν θα μεταφερθούμε στην Ελλάδα της ίδιας περιόδου. Θα ασχοληθούμε με την εμφάνιση των πρώτων εφημερίδων την στιγμή που δημιουργείται το ελληνικό κράτος και την ανάπτυξη τους μέχρι και τις αρχές του επόμενου αιώνα. Τέλος θα συγκρίνουμε τις εξελίξεις στον ευρωπαϊκό με τις αντίστοιχες στον ελληνικό εντοπίζοντας κοινά σημεία και διαφορές καθώς και επιρροές του ευρωπαϊκού στον ελληνικό Τύπο.

---

² Thompson J (1999), *Νεωτερικότητα και Μέσα Επικοινωνίας*, Παπαζήση, σ. 83-84.

³ ο. π. σ. 86.

Κεφάλαιο 1^ο

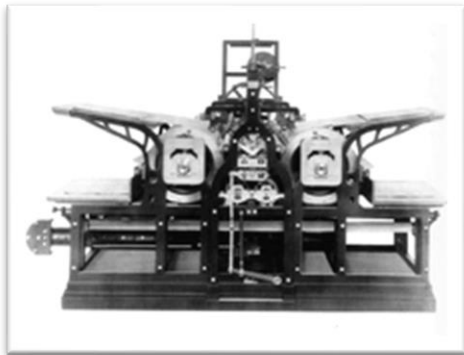
Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΤΥΠΟΥ

Ο 19^{ος} αιώνας επιφύλασσει μεγάλες αλλαγές στον Τύπο που καθορίζουν την εξέλιξή του. Αφορούν όλες τις πτυχές της λειτουργίας του. Την τεχνική της εκτύπωσης, την διακίνηση των εντύπων, την οικονομική ανεξαρτησία του, την ελευθεροτυπία και την συλλογή των ειδήσεων. Σημαντικές είναι και οι αλλαγές που συντελούνται σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο στις χώρες της Ευρώπης, με τη επέκταση των δημοκρατικών θεσμών και την εδραίωση του έθνους - κράτους έχοντας την αστική τάξη στην εξουσία του.

5

Τεχνικές προόδους.

Η εφαρμογή πρωτοπόρων τεχνικών εκτύπωσης βελτιώνει τη παραγωγή

Εικόνα 2. Το ατμοκίνητο πιεστήριο του Koenig

των εφημερίδων. Η πρώτη καινοτόμος τεχνική στην εκτύπωσή εφαρμόστηκε από τον John Walter τον 2^ο (1776 – 1847) που χρησιμοποίησε το ατμοκίνητο πιεστήριο του Γερμανού Friedrich Gottlob Koenig (1774 – 1833) στην παραγωγή των εντύπων το 1814, αντικαθιστώντας την χειρωνακτική εργασία με ένα σύστημα κυλίνδρων, αυξάνοντας σημαντικά

τη παραγωγή. Με τη μυστική εγκατάστασή του ξεπέρασε τις αντιδράσεις των εργατών, που φοβόντουσαν ότι θα χάσουν θέσεις εργασίας. Το ίδιο διάστημα ο ίδιος χρησιμοποιεί την τυπογραφική μελάνη, εφεύρεση του Γάλλου Charles

Lorilleux, (1788 – 1865) που λέρωνε λιγότερο τα χέρια, ενώ ήταν περισσότερο ρευστή και έντονη⁴.

Εικόνα 3 Τυπογραφικό πιεστήριο του 1860

Ανακάλυψη που αφορούσε την εκτύπωση των εφημερίδων ήταν το περιστροφικό πιεστήριο την δεκαετία του 1860. Η χρήση μηχανών τέτοιου τύπου γίνεται σχεδόν ταυτόχρονα στην Αγγλία, ΗΠΑ και Γαλλία συμβάλλοντας στην ταχύτερη εκτύπωση των εντύπων. Η χρήση τους συνδυάζεται με αλλαγή του τρόπου σελιδοποίησης. Η στοιχειοθεσία με την χρήση μεταλλικών στοιχείων που γίνονταν με το χέρι, αντικαταστάθηκε από την χρήση μητρών που επιτρέπουν την αναπαραγωγή όλης της σελίδας

καθώς και την πλήρη αντικατάστασή της⁵.

Πρόοδος συντελείται στην εικονογράφηση, η οποία παίζει σημαντικό ρόλο στην διάδοση του λαϊκού Τύπου. Η ανάπτυξη της ξυλογραφίας, η οποία χρησιμοποιούταν από την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης και η χρήση της λιθογραφίας που ανακαλύφθηκε το 1797⁶, συνέβαλαν στην αριότερη και φτηνότερη εκτύπωση της εικόνας. Δίνεται έτσι η δυνατότητα εκτός από την καλλίτερη εικονογράφηση των εφημερίδων και την ένταξη της γελοιογραφίας σε αυτές, να κυκλοφορήσουν σατιρικές εικονογραφημένες εφημερίδες.⁷ Τα εβδομαδιαία εικονογραφημένα περιοδικά έχουν μεγάλη κυκλοφορία στην Γαλλία την περίοδο της 2^{ης} Αυτοκρατορίας⁸.

⁴ Jeanneney J-N, (2010), ο. π. σ. 109-110.

⁵ ο. π. σ. 113.

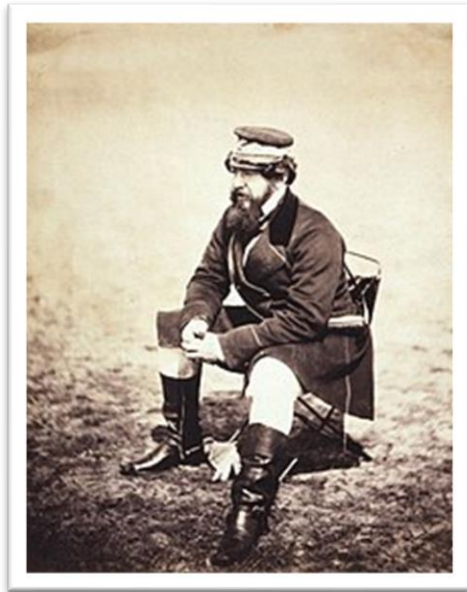
⁶ Από τον θεατρικό συγγραφέα και μουσικό Alloys Senefelder (1771-1834).

⁷ ο. π. σ. 113-114.

⁸ Lyons M. (2008), «Οι νέοι αναγνώστες του 19^{ου} αιώνα – γυναίκες, παιδιά, εργατική τάξη», στο Cavallo G Chartier R (επιμ), *Ιστορία της Ανάγνωσης στον Δυτικό κόσμο*, Μεταίχμιο, σ. 382.

Τεχνικές στη συλλογή και μετάδοση των ειδήσεων.

Μια από τις καινοτομίες που εφάρμοσαν οι *Times* αφορούσε την συλλογή

Εικόνα 4. Whilliam Howard Russel

των ειδήσεων. Την αρχή την έκανε ο Walter ο 1^{ος} στέλνοντας ένα πλεούμενο στην Γαλλία για να αγοράζει τις γαλλικές και ευρωπαϊκές εφημερίδες και στην συνέχεια να αναπαράγει τις ειδήσεις τους, εφαρμόζοντας για πρώτη φορά την ανταπόκριση από το εξωτερικό⁹. Ο πόλεμος της Κριμαίας δημιουργεί τον επαγγελματία ανταποκριτή ειδήσεων. Σε αυτόν οι *Times* στέλνουν τον δημοσιογράφο Whilliam Howard Russel (1820 – 1907) που με συνεχείς αναφορές μεταφέρει τα γεγονότα,

κυρίως τις ελλείψεις της διοίκησης των βρετανικών δυνάμεων. Το αποτέλεσμα είναι ολέθριο για την κυβέρνηση, που παραιτείται κάτω από την δυσαρέσκεια της κοινής γνώμης. Ανάλογες καταστάσεις δημιουργούνται και στις άλλες δυτικοευρωπαϊκές κυβερνήσεις που συμμετέχουν στον πόλεμο¹⁰.

Βελτίωση στην μετάδοση των ειδήσεων σημειώνεται όταν τον οπτικό τηλεγράφο, τους ταχυδρόμους και τα ταχυδρομικά περιστήρια, αντικατέστησε ο ηλεκτρικός τηλεγράφος που τελειοποίησε ο Samuel Morse (1791 – 1872) με την εγκατάσταση του πρώτου καλωδίου μεταξύ Calais και Dover το 1850 και με την σύνδεση της Ευρώπης με την Αμερική το 1866. Την ίδια χρονιά ανακαλύφθηκε γρηγορότερος αναμεταδότης. Τότε δημιουργούνται τα πρώτα πρακτορεία ειδήσεων στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης και τις ΗΠΑ¹¹.

⁹ Jeanneney J-N, (2010), ο. π. σ. 108.

¹⁰ ο. π. σ. 112.

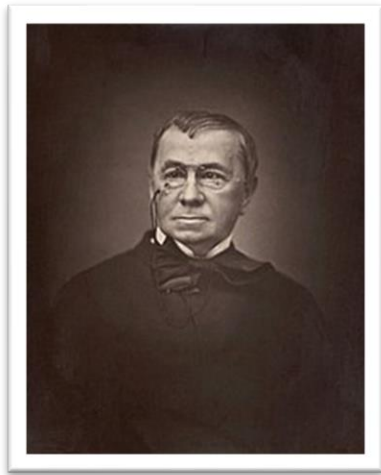
¹¹ ο. π. σ. 114-115.

Αλλαγές στην διακίνηση των εφημερίδων.

Σημαντικός είναι ο ρόλος του σιδηροδρόμου στην διακίνηση των εντύπων. Μέσω αυτού οι εφημερίδες των πρωτευουσών φτάνουν σε μικρό χρονικό διάστημα στην περιφέρεια¹². Ρόλο στην καλλίτερη διακίνηση παίζει και η δημιουργία Πρακτορείων Διανομής με οργανωμένα δίκτυα.

Νέες οικονομικές πρακτικές.

Στην προσπάθεια των εφημερίδων να απαλλαγούν από την οικονομική αιχμαλωσία των κυβερνήσεων, που επιβάλλονταν μέσω της φορολογίας και δύο

Εικόνα 5 Emile de Girardin

φόρων έμμεσης χρηματοδότησης¹³, προχώρησαν στην πρόσληψη συνεργατών που είχαν «καλή εικόνα» στο αναγνωστικό κοινό με αποτέλεσμα την αύξηση των αναγνωστών. Παράλληλα, με παράδειγμα τον φόρο της Αντίρρησης, παραχωρούν χώρο σε εταιρίες για προβολή των προϊόντων τους έναντι χρημάτων. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η οικονομική ανεξαρτησία τους από την κυβέρνηση, εξουδετερώνοντας τις όποιες πιέσεις της, καθι-

στώντας την «διαφήμιση για τις επιχειρήσεις, ότι ο ατμός για τις μηχανές»¹⁴. Στην Γαλλία την διαφήμιση στο Τύπο εισαγάγει ο Emile de Girardin (1802 - 1881)¹⁵.

Κατοχύρωση της ελευθεροτυπίας.

Με την δημοσίευση ενός επικριτικού κειμένου για την κυβέρνηση της Αγγλίας από τον λόρδο Durham (1792 - 1840) το 1839, οι *Times* θέτουν τα θεμέλια του

¹² ο. π. σ. 114-115.

¹³ Πρόκειται για τον φόρο Εξάλειψης και τον φόρο Αντίρρησης που υπήρχαν στην Αγγλία στο τέλος του 18^{ου} αιώνα. Ο πρώτος αφορούσε την καταβολή τιμήματος ώστε να μην δημοσιευθεί κάτι που δεν ήθελε κάποιος και ο δεύτερος για να νοικιαστεί χώρος στην εφημερίδα ώστε να απαντηθεί δημοσίευμα που δεν ήταν ευνοϊκό για κάποιον.

¹⁴ ο. π. σ. 108.

¹⁵ ο. π. σ. 127.

δικαιώματος της εφημερίδας να δημοσιεύει δυσάρεστα για την εξουσία κείμενα. Ακολούθησαν οι ανταποκρίσεις από τον κριμαϊκό πόλεμο, ενώ ανεπιτυχείς προ-

Εικόνα 6. Λουδοβίκος 1ος της Βαυαρίας

σπάθειες για εξαγορά εφημερίδων έκανε ο Ναπολέων ο 3^{ος} (1808 - 1873)¹⁶. Η εφαρμογή των διαφόρων τεχνικών συντελεί στην κατοχύρωση της ελευθεροτυπίας ή οποία έχει διαφορετικά στάδια σε κάθε χώρα και πολλές παλινδρομήσεις. Οι συντηρητικοί εφαρμόζουν το μοντέλο του Ναπολέοντα του 1^{ου} (1769 – 1821) ο οποίος έλεγχε απόλυτα τον Τύπο. Ανάλογη πολιτική εφαρμόζει ο Klemens von Metternich (1773-1859) και η Ιταλία¹⁷.

Από την δεκαετία του 1830 γίνονται προσπάθειες για την ύπαρξη ελευθερίας στο Τύπο, τα αποτελέσματα των οποίων είναι βραχύβια με την επαναφορά

Εικόνα 7. Φρειδερίκος Γουλιέλμος Γ' της Πρωσίας

της καταστολής στο τέλος. Μετά το 1840 και κυρίως μετά το 1848 με την «άνοιξη των λαών» στην Ευρώπη, δημιουργούνται συνθήκες ελεύθερης έκφρασης και εκδίδονται πολλές εφημερίδες. Η βασιλεία του Βαυαρού Λουδοβίκου του 1^{ου} (1786 – 1868) και του Φρειδερίκου – Γουλιέλμου Γ' της Πρωσίας (1770 - 1840) συντελούν σε αυτό. Η ελευθεροτυπία δεν κράτησε πολύ και οι διώξεις δημοσιογράφων και εκδοτών συνεχίστηκαν, αν και υπήρχαν περιοχές που η έκφραση ήταν πιο ελεύθερη. Στην Γαλλία την ίδια περίοδο ίσχυσαν

18 διαφορετικοί νόμοι για την λειτουργία των εφημερίδων μέχρι την βασιλεία του Ναπολέοντα του Μικρού (1808 - 1873), ο οποίος σταδιακά διεύρυνε τα όρια

¹⁶ ο. π. σ. 111.

¹⁷ ο. π. σ. 115-119.

ελευθερίας μέχρι τον Ιανουάριο του 1870 που εγκαθιδρύθηκε πραγματική ελευθεροτυπία.¹⁸

Μετά το τέλος του 1^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου η διασφάλιση της ελευθεροτυπίας αναφέρεται στην αντίθεση ανάμεσα στο συμφέρον του κράτους και του δικαιώματος στην αλήθεια. Η διαμάχη αγγίζει την διάκριση ανάμεσα στην λογοκρισία, την προσπάθεια του κράτους να αυτό-προστατευθεί και στην προπαγάνδα, την προσπάθεια του κράτους να επηρεάσει την κοινή γνώμη. Διάφορες μορφές λογοκρισίας και προπαγάνδας εφαρμόζονται στις ΗΠΑ, την Βρετανία, την Γαλλία και την Γερμανία.¹⁹

Ο αυστηρός έλεγχος σε συνδυασμό με τις γενικότερες δυσκολίες του πολέμου, όπως ήταν για παράδειγμα η σπανιότητα του χαρτιού, οδήγησε στην αμφισβήτηση της αξιοπιστίας του Τύπου στην Ευρώπη, με μοναδική εξαίρεση την Αγγλία. Όπως και να έχει όμως η ελευθεροτυπία σε κάποιο βαθμό έχει επιβιωθεί στις χώρες της Δύσης και σε συνδυασμό με την ανάπτυξη των δημοκρατικών θεσμών και την οικονομική αυτοτέλειά τους, καθιστά τις εφημερίδες σημαντικούς παράγοντες της δημόσιας ζωής και πολιτικής.

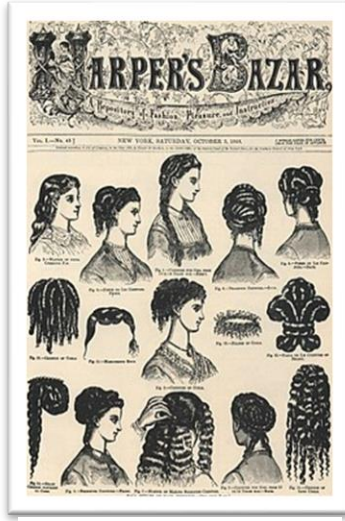
Αλλαγές στο σχήμα, και το περιεχόμενο των εντύπων.

Μεγάλη ώθηση στην ανάπτυξη του Τύπου έδωσε η εμφάνιση του ειδικού εντύπου που απευθύνονταν σε εξειδικευμένες κατηγορίες αναγνωστών. Εδώ σημαντική είναι η συνεισφορά του Girardin με τέσσερις καινοτόμες ιδέες. Η πρώτη είναι η έκδοση ενός εβδομαδιαίου εντύπου με αναδημοσιεύσεις των καλλίτερων άρθρων των εφημερίδων της εβδομάδας. Η δεύτερη είναι η δημιουργία περιοδικού για γυναίκες, τις οποίες πληροφορεί για την μόδα, τις συνταγές και τα

¹⁸ ο. π. σ 119-123.

¹⁹ ο. π. σ. 162-166.

κουτσομπολιά²⁰. Οι γυναίκες τον 19ο αιώνα αποτελούν ένα συνεχώς διευρυνόμενο αναγνωστικό κοινό, εμφανίζοντας το φαινόμενο της «διανοούμενης»²¹.

Εικόνα 8. Γυναικείο περιοδικό του 1867

Το 1831 παρουσιάζει τον πρόγονο των εκδόσεων με πρακτικό περιεχόμενο, τη τρίτη νεωτεριστική ιδέα του. Είναι μηνιαίο έντυπο που περιέχει πληροφορίες και χρήσιμες οδηγίες για γεωργικά θέματα αποκτώντας πολλούς συνδρομητές. Τελευταία ιδέα είναι η έκδοση καθημερινής εφημερίδας η οποία στοιχίζει λιγότερο από τις υπόλοιπες²². Λόγω του κόστους της,

απευθύνεται στην Μεσαία Τάξη αυξάνοντας τους συν-

δρομητές.²³

Σημαντική παράμετρος στην ανάπτυξη του Τύπου είναι η παρουσία μυθιστορημάτων σε συνέχειες, γραμμένα από μεγάλους συγγραφείς της εποχής²⁴ και η ύπαρξη αθλητικών στηλών²⁵. Η ύπαρξη μυθιστορημάτων δημιούργησε ένα νέο κοινό, οικοδομώντας μια ιδιαίτερη σχέση μεταξύ του συγγραφέα και του αναγνώστη και μια αγωνία για τις κοινωνικές ελίτ επειδή ο Τύπος απευθύνεται σε ένα «άγνωστο κοινό» αποτελούμενο από άτομα κατώτερων τάξεων²⁶.

²⁰ ο. π. σ. 123-124.

²¹ Lyons M. (2008), ο. π. σ. 380.

²² Η ετήσια συνδρομή μειώνεται από 80 φράγκα τον χρόνο σε 40.

²³ Jeanneney J-N, (2010), ο. π. σ. 124-125.

²⁴ Ανάμεσά τους οι Μπαλζάκ, Ουγκώ, Σάνδη, Δουμάς.

²⁵ ο. π. σ. 128-129.

²⁶ Lyons M. (2008), ο. π. σ. 378-379.

Κεφάλαιο 3^ο

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ

Η έκδοση ελληνικών εφημερίδων πραγματοποιήθηκε πριν από την έναρξη της επανάστασης. Σε αυτό συντέλεσαν τόσο οι συνθήκες που είχαν διαμορφωθεί στο τέλος του 18^{ου} αιώνα για τον ελληνισμό, όσο και οι κοινωνικές αλλαγές που πραγματοποιούνταν στην Ευρώπη. Η Εφημερίς είναι η πρώτη ειδησεογραφική εφημερίδα που επιδιώκει να ενημερώσει, και να καθοδηγήσει τους κατοίκους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στις ιδέες του κρά-

Εικόνα 9. Πρωτοσέλιδο της εφημερίδας Ελληνικός Τηλέγραφος

τους – έθνους και της αστικής δημοκρατίας που προτείνει η Γαλλική Επανάσταση. Στα έντυπα που θα ακολουθήσουν την έκδοσή της συναντάμε συζητήσεις και απόψεις της ελληνικής διάνοησης που αποσκοπούν στην συσπείρωση του ελληνισμού μέσω της παιδείας. Η εμφάνιση του προεπαναστατικού Τύπου ήταν συντονισμένη ενέργεια με σκοπό την πληροφόρηση και ενημέρωση των Ελλήνων για θέματα που τον αφορούν. Οι προεπαναστατικές εφημερίδες, εκτός από τον Ελληνικό Τηλέγραφο, σταμα-

τούν να κυκλοφορούν με την έναρξη της επανάστασης.²⁷

²⁷ Δρούλια Α. Κουτσοπανάγου Γ.(2008), Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου 1784-1974 – εφημερίδες, περιοδικά, δημοσιογράφοι, εκδότες, τ. 1ος, ΕΙΕ, σ. 24-25.

Στην επαναστατημένη Ελλάδα εκδίδονται στην αρχή χειρόγραφες και στην συνέχεια έντυπες εφημερίδες από τον Μάρτιο του 1821, σε πολλές πόλεις, οι οποίες ενημερώνουν για τα πολεμικά και πολιτικά γεγονότα, τις διεθνείς σχέσεις, και για θέματα παιδείας και πολιτισμού. Βέβαια τα πρώτα έντυπα της Επα-

Εικόνα 10. Εφημερίδα Σάλπιγξ Ελληνική

νάστασης με δυσκολία μπορούν να χαρακτηριστούν εφημερίδες αν συγκριθούν με τις αντίστοιχες ευρωπαϊκές. Η πρώτη έντυπη εφημερίδα στην ελεύθερη Ελλάδα είναι η Σάλπιγξ Ελληνική του Θεόκλητου Φαρμακίδη (1784 – 1860) που εκδίδεται στην Καλαμάτα τον Αύγουστο του 1821, ενώ πρόδρομος της επίσημης κυβερνητικής εφημερίδας θεωρείται ο Αχελώος του Νικόλαου Λουριώτη (1783 – 1832). Ακολουθούν δυο χρόνια

οργανωτικής και τεχνικής ανασυγκρότησης. Το 1824 υπάρχει νέα ανάπτυξη ώστε αυτό να ονομαστεί «έτος της νεοελληνικής δημοσιογραφίας», ενώ ο Αδαμάντιος Κοραής (1748 – 1833) ονομάζει τις εφημερίδες «φρούρια ελευθερίας». Το 1825 εκ-

Εικόνα 11. Η Γενική Εφημερίδα της Ελλάδος

δίδεται με διευτυνη τον Φαρμακίδη η Γενική Εφημερίς της Ελλάδος, επίσημο ενημερωτικό φύλο της Διοίκησης²⁸. Σημαντική εξέλιξη στη διακίνηση των εφημερίδων είναι η προσπάθεια ίδρυσης ταχυδρομείου από τους Ιωσήφ Κιάπε (; - 1849) και Ιωάννη Ιάκωβο Μάγιερ (1798 – 1826)²⁹ τον Ιούλιο του 1824³⁰.

Την ίδια περίοδο ξεκινούν μέσα από τις στήλες των εφημερίδων συζητήσεις για την ελευθεροτυπία και τον τρόπο διακυβέρνησης του κράτους. Για την ελευθεροτυπία υπήρξαν προτάσεις για κατοχύρωσή της στο

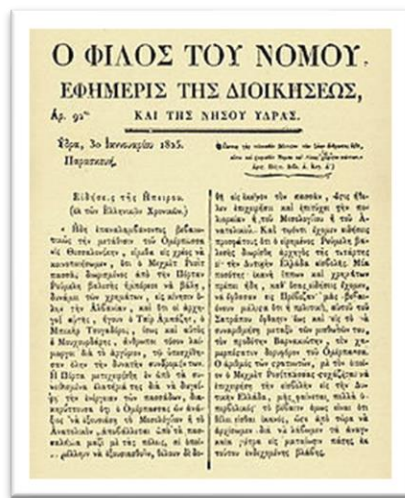
²⁸ ο. π. σ. 25-26.

²⁹ Εκδότες των εφημερίδων *Ο Φίλος του Νόμου* και *Ελληνικά Χρονικά* αντίστοιχα.

³⁰ Μπαλά Ν. (2001), «Ο Φίλος του Νόμου», στο *Ο Τύπος στον Αγώνα του 1821* περ. *Ιστορικά* 22 Μαρτίου 2001, σ. 39.

Σύνταγμα, αν και υπήρχε σχετική διάταξη στο Σύνταγμα της Επιδαύρου. Οι εφη-

Εικόνα 12. Ο Φίλος του Νόμου

μερίδες όμως, εκτός από αυτή της κεντρικής διοίκησης, ήταν εξαρτημένες από τις τοπικές αρχές. Διαφέρει η πολιτική του Φίλου του Νόμου που αν και δέχεται χρηματοδότηση, υπερασπίζεται την ελευθεροτυπία.³¹ Στην 3^η Εθνική Συνέλευση της Τροιζήνας ο Ιωάννης Καποδίστριας (1776 – 1831) εκλέγεται Κυβερνήτης και θεσπίζεται Σύνταγμα όπου επιβεβαιώνεται η ανεμπόδιστη λειτουργία του Τύπου.

Η ελευθερία του όμως είναι βραχύβια διότι ο Καποδίστριας επιβάλλει τον κρατικό έλεγχο και περιορισμό των εφημερίδων με το Ψήφισμα της 26^{ης} Απριλίου 1831, που αποτελεί το πρώτο ενάντια στο Τύπο ελληνικό νομοθέτημα. Οι συζητήσεις για την ελευθεροτυπία συνεχίζονται την περίοδο της Αντιβασιλείας κατά την οποία ο Τύπος διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην υπεράσπιση της ελευθερίας της έκφρασης. Η αντίδραση των δημοσιογράφων στις προσπάθειες περιορισμού της ελευθεροτυπίας επιφέρει την θέσπιση περιοριστικών μέτρων από τους Βαυαρούς. Τα νομοθετήματα της Οθωνικής περιόδου, αν και ήταν υπερβολικά αυστηρά, δεν κατάφεραν να περιορίσουν την ελευθεροτυπία και την έκδοση εφημερίδων με σκοπό να αποτελούν και αυτές «μέρος της πολιτικής ιστορίας του Έθνους»³².

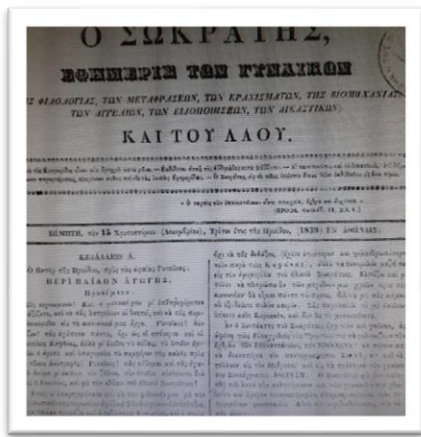
Τα έτη μετά το 1833 μπορούν να χαρακτηριστούν ως έτη του Τύπου για την ελληνική δημοσιογραφία. Αποκτά κύρος και δεδομένη πολιτική διάσταση υπερασπιζόμενος τις συνταγματικές ελευθερίες και την ορθή διακυβέρνηση του Κράτους. Οι εφημερίδες της εποχής επηρεάζονται από την πολιτική των μεγάλων

³¹ ο. π. σ. 40-41.

³² Δρούλια Λ. Κουτσοπανάγου Γ.(2008), ο. π. σ. 27-29.

δυνάμεων και των αντίστοιχων κομμάτων³³. Οι εκδότες των εφημερίδων προέρχονται από την ελληνική διασπορά, έχουν νεωτερική σκέψη και δυτική παιδεία. Γνωρίζουν και ακολουθούν τον Διαφωτισμό και επιδιώκουν να συμπεριληφθεί το Έθνος σε αυτά της Δύσης³⁴. Οι εφημερίδες είναι μικρού σχήματος, κυρίως εφημερίδες γνώμης, με λίγες ειδήσεις και πολλά άρθρα, κυρίως πολιτικά. Πηγή πληροφοριών είναι ο Τύπος της επαρχίας, οι επιστολές αναγνωστών και ο ξένος Τύπος για τα διεθνή³⁵.

Τον Δεκέμβριο του 1838 εκδίδεται η εφημερίδα *Ο Σωκράτης των γυναικών*

Εικόνα 13 Η πρώτη ελληνική εφημερίδα που αναδεικνύει τον ρόλο της γυναίκας

και του λαού που αναδεικνύει την κοινωνική συμβολή της γυναίκας, και η σατιρική εφημερίδα *Ήλιος* του Αλεξάνδρου Σούτσου (1803-1863). Σημαντική είναι η παρουσία εφημερίδων στην επαρχία, ενώ στην Αθήνα εκδίδονται τα πρώτα φιλολογικά και επιστημονικά περιοδικά. Αξιοσημείωτο είναι το ότι οι φιλοκυβερνητικές εφημερίδες δεν μακροημερεύουν³⁶.

Η οργάνωση των εφημερίδων γίνεται επαγγελματική με την πρόσληψη ικανού αριθμού συνεργατών και ειδικών συντακτών και τεχνικών. Η ύλη τους είναι ανάλογη των δυτικών εφημερίδων καλύπτοντας θέματα κοινωνικά, οικονομικά και παιδείας. Εφαρμόζονται οι νέες τεχνικές μέθοδοι στην εκτύπωση και συλλογή των ειδήσεων με την χρήση του ηλεκτρικού τηλέγραφου. Νέες συνθήκες εφαρμόζονται στις σχέσεις εργασίας. Οι εξελίξεις αυτές δημιουργούν προϋποθέσεις μεγαλύτερης ανάπτυξης στα χρόνια που έρχονται όταν αίρονται οι νόμοι του Όθωνα³⁷.

³³ Για παράδειγμα η εφημερίδα *Αθηνά* ακολουθεί φιλοαγγλική πολιτική, ο *Αιών* φιλορωσική και η *Ελπίς* φιλογαλλική. Δες Δρούλια Λ. Κουτσοπανάγου Γ.(2008), ο. π. σ. 29.

³⁴ ο. π. σ. 29-30.

³⁵Μπαλτά Ν. (2005), «Η Εξέλιξη της ειδησιογραφίας στις ελληνικές εφημερίδες τον 19ο αιώνα (1830 κ. ε.)» στο Δρούλια Λ.(επιμ), *Ο Ελληνικός Τύπος 1784 έως σήμερα Ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις*, Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου, Αθήνα 23-25 Μαΐου 2002, ΕΙΕ, σ. 64.

³⁶ Δρούλια Λ. Κουτσοπανάγου Γ.(2008) ο. π. σ. 31-33.

³⁷ ο. π. σ. 33.

Η έλευση του Γεωργίου του Α΄. (1845 – 1913) αποτελεί αφετηρία νέας περιόδου προόδου και εξελίξεων για τον Τύπο. Οι συνταγματικές αλλαγές³⁸, η βελτίωση των εγκαταστάσεων, η δημιουργούν επαγγελματιών ανταποκριτών και η ειδίκευση των συντακτών επηρεάζουν την λειτουργία του³⁹. Οι κομματικές εφημερίδες της οθωνικής περιόδου κλείνουν και νέες εκδίδονται την δεκαετία του 1860. Μεταξύ αυτών και κομματικές εφημερίδες.⁴⁰ Είναι μικρού σχήματος, τετρασέλιδες, δίστηλες ή τετράστηλες, με νοοτροπία που είχαν οι εφημερίδες της προηγούμενης περιόδου. Παρ' όλα αυτά η εμφάνιση τριών νέων εφημερίδων, με διαφορετική αισθητική από τις προαναφερθείσες, εκφράζουν τη νέα αντίληψη για τον ρόλο του Τύπου⁴¹. Η *Εφημερίς* είναι η πρώτη καθημερινή εδησεογραφική εφημερίδα. Η *Εφημερίς των Συζητήσεων* είναι η πρώτη που

Εικόνα 14. Η πρώτη μεγάλου σχήματος εφημερίδα

εκδίδεται σε μεγάλο σχήμα με τέσσερις στήλες. Τέλος η Ακρόπολις του Βλάση Γαβριηλίδη (1848 – 1920) δημιουργεί νέα δεδομένα με τη καθιέρωση, εκτός των άλλων, του αστυνομικού και πολιτικού ρεπορτάζ. Οι διεθνείς ειδήσεις είναι στην πρώτη σελίδα μαζί με το χρηματιστήριο⁴².

Στα τέλη της δεκαετίας του 1870 οι περισσότερες εφημερίδες είναι καθημερινές με πολλές σελίδες, μεγάλου σχήματος, με περισσότερες ειδήσεις παρά την έντονη παρουσία άρθρων, ενώ ενισχύεται ο επιχειρηματικός χαρακτήρας τους. Εκμεταλλεύονται τις τεχνολογικές και οργανωτικές εξελίξεις που εμφανίζονται παγκόσμια. Ο ηλεκτρικός τηλεγράφος, η χρήση του ρεπορτάζ και των

³⁸ Καθολική ψηφοφορία για τους άνδρες, Αρχή της Δεδηλωμένης, ομαλή κοινοβουλευτική λειτουργία κλπ.

³⁹ Πολυκανδριώτη Ο. (2005), «Εφημερίδες και λογοτεχνία από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως σήμερα» στο Δρούλια Λ.(επιμ), *Ο Ελληνικός Τύπος 1784 έως σήμερα Ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις*, Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου, Αθήνα 23-25 Μαΐου 2002, ΕΙΕ , σ. 172.

⁴⁰ Είναι οι εφημερίδες *Εθνικόν Πνεύμα* του Κουμουندρούρου, *Εφημερίς των Συζητήσεων* του Δεληγιώργη, *Ωρα* του Τρικούπη και *Πρωία* του Δεληγιάννη, στο Δρούλια Λ. Κουτσοπανάγου Γ.(2008) ο. π. σ. 34.

⁴¹ Δρούλια Λ. Κουτσοπανάγου Γ.(2008) ο. π. σ. 34-35.

⁴² Μπαλά Ν. (2005), ο. π. σ. 66- 69.

ανταποκρίσεων, η δημιουργία ειδησεογραφικών πρακτορείων και η συνεργασία με διεθνή, η βελτίωση στην διανομή - χρήση του σιδηροδρόμου, δημιουργία δικτύων ανταποκριτών, δημιουργία πρακτορείων διανομής και διακίνηση από ε-

*Εικόνα 15.,
Βλάσης Γαβριηλίδης*

φημεριδοπώλες, η αύξηση των διαφημίσεων, η εμφάνιση μυθιστορημάτων σε συνέχειες και η ίδρυση του πρώτου εκδοτικού συγκροτήματος από τον Γαβριηλίδη, σε συνδυασμό με τη κατοχύρωση της ελευθεροτυπίας και την εδραίωση του κοινοβουλευτισμού δημιουργούν συνθήκες μετάβασης «από την εφημεριδογραφία στην δημοσιογραφία»⁴³. Παρ' όλα αυτά οι εφημερίδες εξακολουθούν να είναι «γνώμης» λόγω δύο παραγόντων. Ο πρώτος η ισχυρή παράδοση του είδους που σχετίζεται με

τα πολιτικά ήθη και την λειτουργία της πολιτικής. Ο δεύτερος τα διάφορα εθνικά ζητήματα που προκύπτουν⁴⁴.

Μεταβολές πραγματοποιούνται και σε επιμέρους τομείς. Η γλώσσα και το ύφος αλλάζουν και εκσυγχρονίζονται. Στα τέλη του αιώνα ο δημοτικισμός καθιστά την «γλώσσα των εφημερίδων» πιο προσιτή διευρύνοντας ακόμη περισσότερο το αναγνωστικό κοινό. Η παρουσία λογίων στις στήλες των εφημερίδων οι οποίοι γράφουν επιφυλλίδες, χρονογραφήματα ή μυθιστορήματα και των λογοτεχνικών περιοδικών, τα οποία πολλαπλασιάζονται και ανθούν, είναι πλέον γεγονός. Η επίδραση του γαλλικού Τύπου είναι καθοριστική. Την ίδια στιγμή κυκλοφορούν περιοδικά ποικίλης ύλης ή γυναικείου ενδιαφέροντος, επιστημονικές επετηρίδες, και έντυπα αλυτρωτικών ιδεολογιών. Ανθεί ο σατιρικός Τύπος και εκδίδονται τα πρώτα σοσιαλιστικά φύλα⁴⁵.

Ο 20^{ος} αιώνας ξεκινά με την έκδοση νέων εφημερίδων, την επένδυση των εκδοτών σε νέας τεχνολογίας πιεστήρια, την πληρέστερη συλλογή ειδήσεων, τον

⁴³ Δρούλια Λ. Κουτσοπανάγου Γ.(2008) ο. π. σ. 34-36.

⁴⁴ Μπαλτά Ν. (2005), ο. π. σ. 65.

⁴⁵ Δρούλια Λ. Κουτσοπανάγου Γ.(2008) ο. π. σ. 36-40.

Συγκριτική μελέτη της εξέλιξης του ελληνικού Τύπου στο ελληνικό κράτος κατά τον 19^ο αι. και τις αρχές του 20^{ου} αι. (έως το 1922) και της συνολικής εξέλιξης του ευρωπαϊκού Τύπου την ίδια περίοδο.

εμπλουτισμό της ύλης και των συνεργασιών με σημαντικούς δημοσιογράφους και την ίδρυση των πρώτων συνδικάτων Τύπου. Η κυκλοφορία των εφημερίδων αυξάνεται σημαντικά. Από το τέλος του προηγούμενου αιώνα ο Τύπος εμπλέκεται στην διαμόρφωση της νέας εθνικής ιδεολογίας, της Μεγάλης Ιδέας. Ο εθνοκεντρικός λόγος και το εθνικό ζήτημα τροφοδοτεί πάθη και αντιθέσεις με αλληλοκατηγορίες για αντεθνική και προδοτική στάση. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, μετά τον 1^ο Παγκόσμιο Πόλεμο, να επιβληθεί λογοκρισία, περιορισμός της ελευθεροτυπίας, δυσκολίες στην διακίνηση και εκτύπωση των εντύπων και την συμβολή των εφημερίδων στην πόλωση, που πλέον δεν έχει κομματική ταυτότητα αλλά χωρίζεται σε δύο παρατάξεις (βανιζελικοί – αντιβενιζελικοί)⁴⁶.

---

⁴⁶ ο. π. σ. 40.

Κεφάλαιο 3^ο

ΤΑ ΚΟΙΝΑ ΣΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ

Η ύπαρξη Τύπου στην Ελλάδα είναι φαινόμενο εισαγόμενο από τις χώρες της Δύσης. Είναι φυσικό συνεπώς να ακολουθεί τις μεθόδους και τις πρακτικές που οι πρωτοπόροι των ΜΜΕ εφάρμοσαν στις λειτουργίες των δικών του εντύπων. Παρ' όλα αυτά στην Ελλάδα οι εκδότες και διευθυντές των εφημερίδων υιοθετούν σχετικά γρήγορα τις καινοτομίες αυτές⁴⁷.

Μια σημαντική διαφορά μεταξύ των συντελεστών του ευρωπαϊκού και του ελληνικού Τύπου κατά τον 19^ο αιώνα, είναι ότι οι μεν πρώτοι είναι επιχειρηματίες που ασχολούνται με αυτόν επενδύοντας κεφάλαια, ενώ οι δεύτεροι είναι διανοούμενοι που έχουν ζήσει και μορφωθεί στις χώρες της Δύσης και ήρθαν στην Ελλάδα με την έναρξη της επανάστασης. Διαπνέονται από τις ιδέες του Διαφωτισμού και της αστικής δημοκρατίας.

Μια ακόμη διαφορά είναι ο στόχος των εφημερίδων της Δύσης σε σχέση με τις αντίστοιχες ελληνικές. Οι πρώτες ζητούν να ενημερώσουν το κοινό τους για τα γεγονότα που συμβαίνουν στον Κόσμο. Απευθύνονται κυρίως σε

---

⁴⁷ Το αν οι καινοτομίες εισάγονται γρήγορα ή όχι είναι μια ανοικτή συζήτηση. Κατά την γνώμη μου είναι σύντομη η εισαγωγή τους μιας και το Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων ιδρύεται το 1895 μόλις 50 χρόνια μετά την εμφάνιση των αντίστοιχων ευρωπαϊκών.

αναγνώστες τα ενδιαφέροντα των οποίων σχετίζονται με το τι συμβαίνει τόσο στην μητρόπολη όσο και στις αποικίες, μιας και είναι πολίτες Αυτοκρατοριών. Οι ελληνικές εφημερίδες έχουν άλλο κοινό. Αποτελείται από άτομα που, μόλις πριν λίγο χρόνο, συνειδητοποίησαν την εθνική τους διαφορά από τους λοιπούς κατοίκους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και αναζητούν την δημιουργία του δικού τους κράτους. Συνεπώς σκοπός τους είναι εκτός από την ειδησιογραφία και ο σχηματισμός Εθνικού Αφηγήματος και Ταυτότητας, καθώς και η διαμόρφωση δομών διοίκησης του νέου κράτους. Για τον λόγο αυτό είναι περισσότερο εφημερίδες γνώμης παρά ειδησεογραφικές.

Παρ' όλα αυτά θα συναντήσουμε και κοινά στοιχεία στην ιστορική πορεία τους. Το σημαντικότερο από αυτά είναι οι αγώνες για την καθιέρωση της ελευθεροτυπίας και περιορισμού των κρατικών παρεμβάσεων ενώ ταυτόχρονα ελέγχουν την εξουσία και προασπίζονται τους δημοκρατικούς θεσμούς. Στην Ευρώπη, παρ' όλα αυτά, υπάρχει έλεγχος κυρίως από την πλευρά της κεντρικής εξουσίας. Στην Ελλάδα ο έλεγχος αυτός προέρχεται κατά την επανάσταση από τους τοπικούς άρχοντες και στην συνέχεια από τους πολιτικούς και την εξουσία. Είναι χαρακτηριστικό γεγονός η ύπαρξη κομματικών εφημερίδων.

Ενδιαφέρον έχει ότι στην Ελλάδα εφαρμόζονται σχετικά γρήγορα οι καινοτόμες ιδέες στην λειτουργία και την διακίνηση του Τύπου. Αν και στην Ελλάδα από το 1821 μέχρι και το 1827 υπήρχε πόλεμος, οι εφαρμογές των νέων τεχνολογιών στον Τύπο ήταν σχετικά άμεσες. Τα τυπογραφεία, η διακίνηση των εντύπων, το σχήμα και η εμφάνισή τους, η συλλογή των ειδήσεων και η προσπάθεια οικονομικής αυτοτέλειας λάμβαναν χώρα με μικρή καθυστέρηση, σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη. Το περιεχόμενο της ύλη των ελληνικών εφημερίδων σύντομα ακολούθησε αυτή των ευρωπαϊκών.

Η σημαντικότερη επιρροή στην ιδεολογία και στα οράματα των συντελεστών του ελληνικού Τύπου είναι αυτή που ο Διαφωτισμός και οι ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης ενστάλαξαν. Ο οραματισμός τους αποτυπώνεται στην

Συγκριτική μελέτη της εξέλιξης του ελληνικού Τύπου στο ελληνικό κράτος κατά τον 19^ο αι. και τις αρχές του 20^{ου} αι. (έως το 1922) και της συνολικής εξέλιξης του ευρωπαϊκού Τύπου την ίδια περίοδο.

αρθρογραφία των συντακτών, τουλάχιστον των πρώτων χρόνων, αλλά και στην συνέχεια, σε μικρότερο βαθμό. Η προσπάθεια ελέγχου της εφαρμογής του Συντάγματος από την εξουσία (Κυβερνήτη ή Βασιλέα) και η εδραίωση των θεσμών ήταν κύριο συστατικό της ύπαρξης του ελληνικού Τύπου. Σε αυτό ίσως οφείλεται η έντονη επιρροή του γαλλικού Τύπου.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η εξέλιξη του Τύπου σε μια χρονική περίοδο δεν είναι ανεξάρτητη από την εποχή και την κοινωνία στην οποία απευθύνεται και την οποία εκφράζει και διαμορφώνει. Η ιστορία του όμως διαφέρει από την αντίστοιχη κοινωνική, πολιτική ή πολιτισμική καθώς και από την ιδεολογική ανάλυση που βασίζεται σε αυτόν. «Ο Τύπος διηγείται πολλές πραγματικές ιστορίες αλλά όχι την πραγματική ιστορία. Οι αφηγήσεις του όμως αναπλάθουν και συνθέτουν την πραγματικότητα»⁴⁸.

Ο 19^{ος} αιώνας φέρει νέες πρακτικές επηρεαζόμενες από τις ιδέες του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης. Έχουν σχέση με το έθνος – κράτος, την αστική δημοκρατία και το καπιταλιστικό σύστημα. Προϋπόθεση είναι η ύπαρξη ενήμερων πολιτών οι οποίοι έχουν δικαιώματα στην λειτουργία του κράτους. Συνεπώς είναι αναγκαία η μόρφωση και ενημέρωση των πολιτών και ο Τύπος έχει σημαντική συνεισφορά σε αυτό.

Από τον 19^ο αιώνα και έπειτα έχουν εντοπιστεί τρεις σημαντικές τάσεις στην λειτουργία των ΜΜΕ: ο μετασχηματισμός τους σε μεγάλες εμπορικές επιχειρήσεις, η παγκοσμιοποίηση της επικοινωνίας και η ανάπτυξη των τεχνικών που διαμεσολαβούν στην επικοινωνία. Αυτές αναφέρονται στις νέες τεχνικές στην παραγωγή, στη διεύρυνση του αναγνωστικού κοινού, στην ανάπτυξη των διαφημίσεων και στη δημιουργία εκδοτικών ομίλων, σε συνδυασμό με την

---

⁴⁸Μπαλάτá Ν. (2005),ο. π. σ. 71.

δημιουργία πρακτορείων ειδήσεων, την ανάπτυξη των δικτύων διανομής, και επικοινωνίας και τη χρήση της ηλεκτρικής ενέργειας.⁴⁹

Στην μελέτη μας παρακολουθήσαμε τις εξελίξεις και την πρόοδο του Τύπου στην Ευρώπη και στην Ελλάδα από τον 19^ο αιώνα μέχρι και το 1922. Εντοπίσαμε τις μεταξύ τους ομοιότητες και διαφορές καθώς και τις επιρροές που δέχθηκε ο Ελληνικός Τύπος από τα ιδεολογικά ρεύματα της Δύσης και τις εφαρμογές των νέων τεχνολογιών και διαδικασιών στην παραγωγή και διανομή των εφημερίδων.

Παρά τις όποιες διαφορές θεωρούμε ότι οι ομοιότητες κυριαρχούν και οι τεχνολογικές εξελίξεις της Δύσης γρήγορα εφαρμόζονται στον ελληνικό Τύπο. Τόσο ο ευρωπαϊκός όσο και ο ελληνικός ήταν αποτελέσματα του Διαφωτισμού και της αστικής δημοκρατίας. Κατά συνέπεια οι όποιες διαφορές τους εντοπίζονται περισσότερο στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των Ελλήνων και στον τρόπο εφαρμογής των νέων ιδεών στην ελληνική πραγματικότητα.

---

⁴⁹ Thompson J.(1999). ο. π. σ. 134-140.

Βιβλιογραφία:

- Δρούλια Α. Κουτσοπανάγου Γ.(2008), *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου 1784-1974 – εφημερίδες, περιοδικά, δημοσιογράφοι, εκδότες*, τ. 1ος, ΕΙΕ.
- Μπαλτά Ν. (2001), «Ο Φίλος του Νόμου», στο *Ο Τύπος στον Αγώνα του 1821* περ. *Ιστορικά* 22 Μαρτίου 2001.
- Μπαλτά Ν. (2005), «Η Εξέλιξη της ειδησιογραφίας στις ελληνικές εφημερίδες τον 19^ο αιώνα (1830 κ. ε.)» στο Δρούλια Α.(επιμ), *Ο Ελληνικός Τύπος 1784 έως σήμερα Ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις*, Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου, Αθήνα 23-25 Μαΐου 2002, ΕΙΕ.
- Πολυκανδριώτη Ο. (2005), «Εφημερίδες και λογοτεχνία από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως σήμερα» στο Δρούλια Α.(επιμ), *Ο Ελληνικός Τύπος 1784 έως σήμερα Ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις*, Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου, Αθήνα 23-25 Μαΐου 2002, ΕΙΕ.
- Jeanneney J-N, (2010), *Η ιστορία των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης – Από την εμφάνισή τους ως τις μέρες μας*, Παπαδήμα.
- Lyons M. (0000), «Οι νέοι αναγνώστες του 19^{ου} αιώνα – γυναίκες, παιδιά, εργατική τάξη», στο Cavallo G Chartier R (επιμ), *Ιστορία της Ανάγνωσης στον Δυτικό κόσμο*,Μεταίχμιο.
- Thompson J (1999), *Νεωτερικότητα και Μέσα Επικοινωνίας*, Παπαζήση.